

Heterocerus

NR. 8

**Nyhedsbrev for
danske
Coleopterologer**

November 1998

Om billesamleren K.Hartvig Jensen

Af
Palle Jørum

I begyndelsen af 60'erne fik jeg som ung biologistuderende et job ved Naturhistorisk Museum i Århus med at sætte en samling af biller. som museet havde modtaget nogle år forinden, ind i museets hovedsamling. Jeg kan endnu huske. hvordan den meget velordnede samling af smukt præparerede dyr gjorde stort indtryk på mig. Og at den i høj grad ansporede mig til at gå videre med min billeinteresse. som på det tidspunkt endnu var af forholdsvis ny dato. Samlingen havde tilhørt K. Hartvig Jensen. Hvem han var, havde jeg ingen anelse om, og med samlingen fulgte desværre ikke nogen ekskur-

sionsbog. som kunne "afsløre" noget om personen bag dyrene. Etiketterne på dyrene viste. at hovedparten var indsamlede på Fyn: Fruens Bøge. Viemose og Marienlund var nogle af de lokaliteter. der hyppigt dukkede

K. Hartvig Jensen, ca. 1950

Side 1

*

op. Et opslag i Entomologiske Meddelelser bd. 27 fra 1956, under medlemsfortegnelsen for Entomologisk Forening. bekræftede Hartvig Jensens tilhørsforhold til Fyn, nærmere bestemt til Odense. Men derudover kunne jeg ikke finde noget om ham.

Efter at være blevet i al fald en slags fynbo fik jeg lyst til finde ud af lidt mere om Hartvig Jensen. Og her kom tilfældet mig til hjælp: For ikke så længe siden fortalte Michael Hansen mig, at hans tante er en god bekendt af Hartvig Jensens enke, Else Fleron, der nu bor i København. Med Michaels mellemkomst lykkedes det mig at få en aftale om en samtale med Else Fleron. Takket være hendes store imødekommethed, og med lidt supplerende oplysninger, som jeg tidligere havde indhentet via Folkeregisteret, er det lykkedes at få et portræt stykket sammen af en af de få billesamlere, der har virket på Fyn.

Karl Niels August Hartvig Jensen blev født 16.01.1907 i Frederikssund. Forældrene flyttede senere til København. til kvarteret ved Enghaven. Her gik K. Hartvig Jensen i Ny Carlsbergvejens skole, og det var her i København hans interesse for billerne startede, i konfirmationsalderen - takket være en inspirerende naturhistorielærer.

Hartvig Jensen blev uddannet arkitekt. I en kort periode var han ansat på B&W, på tegnestuen, men under den økonomiske krise i 30'erne ernærede han sig i nogle år som

musiker og boede i en tid i Skive. Herfra flyttede han med sin kone til Odense i 1939, hvor han blev ansat som skibsarkitekt ved det A.P. Møller - ejede Odense Stålskibsværft. Hans arbejde her bestod i at tegne den indendørs indretning på de skibe, der blev bygget på værftet. Bopælen lå i flere år i Kronprinsensgade, fra 19-16 i Thurøgade, ikke langt fra værftet. Her boede han indtil sin død, 18.02.1957, kun 50 år gammel.

Det var i årene i Odense. Hartvig Jensen opbyggede sin billesamling. Grundstammen blev naturligt nok de dyr. han selv samlede på Fyn, men derudover købte han en samling af danske biller, der havde tilhørt H.O. Holstebro, og som overvejende var indsamlet i perioden 1880-1910. 1)

Med datidens noget begrænsede transportmuligheder in mente kan det ikke undre at Hartvig Jensens indsamlinger især koncentrerede sig om Odense og dens nærmeste omgivelser. Specielt de små skove nær skibsværftet blev flittigt besøgt. (således Marienlund Skov), men også Viemose ved kanten af Sønderskov og skoven ved Korup hørte til blandt hans foretrukne lokaliteter. Derudover kom han lejlighedsvis rundt på nogle af øens herregårde, hvor han havde fået tilladelse til at samle, bl.a. Hofmangsgave og Wedellsborg. 2)

I løbet af de kun ca. 15 år. Hartvig Jensen nåede at få som billesamler på Fyn havde han kontakt

Side 2

*

*

*

*

med flere af datidens kendte coleopterologer. Han samlede en del sammen med August West og Ferdinand Larsen, der af og til kom på visit, hvor de så boede hos Hartvig Jensen og hans kone. "Og hvor var de glade, når de skulle ud og samle deres kære biller", skriver fru Fleuron. Også med Andreas Sørensen stod han i nær forbindelse. Da Hartvig Jensen kom til Odense, fandtes der i forvejen en enkelt billesamler på Fyn, nemlig skibsinspektør O.G. Christiani i Svendborg. Med ham fik Hartvig Jensen god kontakt, og de var på en del fælles ekskursioner. Men forbindelsen blev kortvarig, idet Christiani døde i 1944.

Ud over sin interesse for biller var Hartvig Jensen meget glad for bøger. Han købte mange antikvariske bøger, som han selv indbandt - med samme omhu og akkuratelse som når han præparerede biller.

Ved sin død var han ved at lægge sidste hånd på et ex libris, som hans kone siden lod trykke.

Hvor stor Hartvig Jensens samling var, er det svært at vurdere, nu hvor den er integreret i Naturhistorisk Museums samling. Men der kan hentes hjælp i et interview men ham i *Fyens Stiftstidende*; avisartiklen er fra perioden mellem 1939 og '46. Heri fortæller Hartvig Jensen, at hans samling består af omkring 40.000 eksemplarer, fordelt på 2000 arter. Samlingen fyldte dengang ca. 60 kasser. Da Hartvig Jensen ikke selv publicerede noget om sine fund, er det især gennem West's "Tillæg til Fortegnelse Over Danmarks Biller" fra 1947, man får en lille smagsprøve på hvad han fandt af seværdigheder. Men fundene fra den sidste halve snes år af hans samlerkarriere finder man kun frem til, hvis man pløjer sig gennem samlingen på Naturhistorisk Museum. Blandt de bedste fund, der er omtalt hos West, kan fremhæves *Dromius longiceps* fra den gamle kanal ved Odense, *Trichonyx sulcicollis* (Odense), *Malthodes dispar* (Vosemose), *Gonioctena pallida* (sammen med West, ved Sluk-efter) og *Rhynchaenus foliorum* (Dalum). At han også i arbejdstiden fik udrettet noget til fordel for coleopterologien vidner et fund af *Cartodere filum* om: Odense Stålskibsværft, "1 eks. på tegnestuen blandt tegninger".

Det var efter HJ's eget ønske at hans samling af biller efter hans

Side 3

*

*

*

død kom til Naturhistorisk Museum i Århus. Han fandt at samlingen her ville komme mere til sin ret end i kældermagasinerne i Zoologisk Museums daværende bygning i Krystalgade.

1) Mange af dyrene i Holstebro's samling stammer fra hans tid som toldassistent i Taps (1887-91). Iøvrigt kan man ikke af etiketterne se, at dyrene er indsamlet af Holstebro. Håndskriften på etiketterne er tydeligt Hartvig Jensens, så formodentlig har Holstebro's dyr blot været forsynet med et tal, der refererede til en ekskursionsbog. Denne praksis var ikke usædvanlig på den tid (også brugt af Rye).

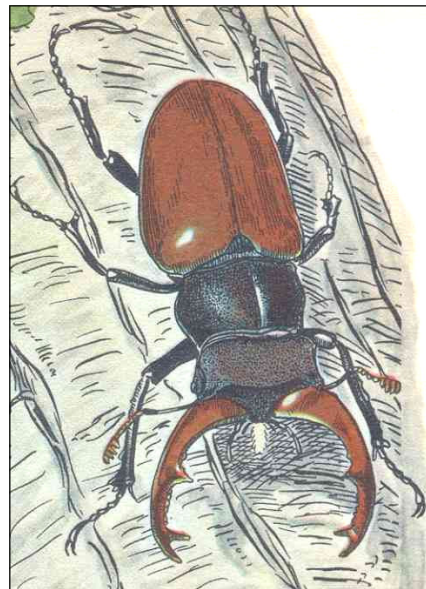
2) Lokalteten "Hindemae" kan læses på etiketten til flere af dyrene i Hartvig Jensens samling. Den lokalitet gav mig hovedbrud, da jeg for år tilbage arbejdede med danske barkbiliers udbredelse. Der findes en kendt lokalitet af det navn ved Haderslev. Men et Hindemae findes også mellem Odense og Nyborg. Og så er Hartvig Jensens Hindemae dog formentlig et tredje sted, nemlig en lille eng i det nordøstlige Odense, ikke langt fra hvor han boede. Engen på nutidige kort Hindemose.

Fund-Nyt Eghjort set på Bornholm

Af
Palle Jørum

I det sidste nummer af Bornholms Natur "Fjælstaunijn" nr. 1. 1998 kan man læse om et fund af eghjorten på Bornholm, En han blev i begyndelsen af september set på Svankeegnen - den kravlede rundt inde i et hus på ryglænet af en sofa, og fundet kunne bekræftes af flere personer.

I artiklen diskuteres del hvorvidt der mon er en bestand af arten på Bornholm, eller om eksemplaret måske kan være kommet fra Sverige eller bragt til øen med sydlige vinde fra Polen eller Tyskland.

Side 4

*

*

*

*

*

Vinterfangst i startuer

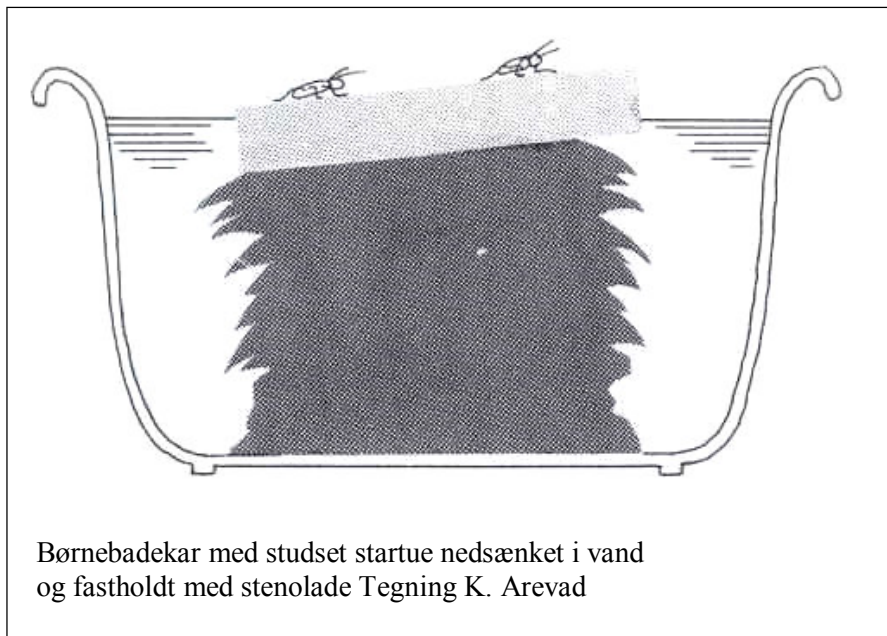
Af

Kristian Arevad

Biller kan som bekendt indsamles året rundt men går man efter de hydrofile, kan det være svært, når frosten binder mark og mose. Da jeg ofte har haft bedst tid og mest lyst til at se levende dyr netop på den årstid, har jeg fundet en metode til at uddrive overvintrende insekter fra startuer ved flotation. Det er ingenlunde min opfindelse, men jeg synes, jeg har fået den udformet så bekvem, så det måske kan have interesse at få beskrevet metoden lidt nærmere.

Altså: Man går ud i mosen medbringende en havesaks (kantklipper), en sav (en sammenfoldelig

stiksav er nemmest at transportere) og en af-faldssæk. Man finder en startue af betydelig standse, gerne med en fast kerne på omkring 30 cm i diameter. Tuen studsnes med saksen for strittende blade og stængler og saves løs, så de øverste ca. 20 cm af den tætte top kan bæres hjem i sækken. Også en frossen tue lader sig save, om end det tager tid. Hjembragt til stuetemperatur anbringes tuen i en rigelig stor beholder (f. eks. et børne-badekar på 40 liter), og vand hældes på, til den er dækket. En tung sten eller lignende må lægges ovenpå, så den ikke svømmer (jeg er den heldige ejer af en lys marmorplade på 3 kg). Vandet skal op, så stenens underside er dækket, men oversiden tør. Det gør ikke noget, at nogle

Børnebadekar med studset startue nedsænket i vand og fastholdt med stenolade Tegning K. Arevad

Side 5

*

*

*

overskuelige stubbe rager op af vandet.

Så afventer man flugten fra druknedøden. Større løbebiller og rovbiller kommer tit omgående, de mindre og sløvere som regel lidt efter lidt inden for de følgende 24 timer. Dyrene kan nu efterhånden samles fra stenens overside eller fra tørre stubbe og karets sider med pincet, pensel eller sugeflaske. Man bevogter også vandoverfladen, da nogle, så som vandkærer, ikke altid kommer længere op. Nogle arter vover sig hurtigst frem, når der er mørkt i lokalet.

Det, man får på denne måde, er et godt udvalg af de fugtigbunds-arter, der overvintrer som imago, og som ellers tages i opskyl. Der kan iøvrigt også være en del larver imellem. Det mest iøjnefaldende er de nævnte hygofile løbebiller og rovbiller. Somme tider må man fjerne i snesevis af de almindelige repræsentanter for *Agonum* og *Pterostichus*, før man får ro til de andre. Hovedparten af disse er typisk små rovbiller, med indslag af *clavicornier*, *pselapher*, *scydmaener* og *ptilier*, undertiden også snudebiller og sivbukke.

Forklaringen på denne rigdom er naturligvis, at startuerne er ideelle overvintringssteder for arter, der om sommeren lever på mosernes og søbreddernes våde flader og vegetation. Her er de hævet over vinterens højvander og godt beskyttet i det tætte væv af stængler. Her i ligger også forklaringen på den meget store variation, der er mellem tuerne, både kvantitativt og i artsspektret. Tuer

nær søbredder, ved strandenge eller i skovmoser afspejler disse biotopers fauna, og hvor tuerne, som det ofte er tilfældet, står i grupper, er det mit indtryk, at de yderste mod den vade biotop giver det største udbytte.

Hvad tuerne selv angår, kan flere stararter, og også nogle græsser, udnyttes på denne måde.

Bedst resultat har jeg opnået med top-star, den art, der danner de imponante tuer, som i hvert fald i den østlige del af landet ofte ses i kanten af rørsumpe.

Noget om biller:

Kæmpe vandbiller *Lethocerus indicus*, også kaldet "Elektrisk Bille", fordi den tiltrækkes af skarpt lys, er verdens tungeste vand-insekt. Den bliver op til 120-130 mm lang og vejer ca. 60 g. Billen er fra det nordlige Sydamerika og Trinida,

1899 borede en pragtbille af arten *Buprestis splendens* sig ud af et trætrappetrin på Universitetsbiblioteket i København. Den pågældende trappe var bygget af udenlandsk fyrretræ i 1860, så pragtbillen var altså mindst 29 år gammel.

*

*

*

*

Kom med forslag til danske navne på danske biller!!!

Af
Palle Jørum

Med bogen "Danske navne på danske biller" (se Heterocerus nr. 7) er der sat officielle danske navne på ca. 1200 af de ca. 4700 billearter, der lever i Danmark.

Der er vist ikke mange der forestiller sig, at samtlige arter skal ende med at have et dansk navn - det ville næppe tjene noget fornuftigt formål. Men der er på den anden side endnu mange arter og artsgrupper der kunne fortjene et dansk navn. Og ærlig talt så er der altså også mange af de navne, som har fået "det blå stempel", der hurtigst muligt bør tages af bordet og erstattes med noget bedre.

Der er således nok at gå i gang med. Og Heterocerus kunne da være et godt sted at få luftet forslag til nye/ændrede danske navne - så hermed opfordres I til at komme med ideer. Det vil nok være mest hensigtsmæssigt at præsentere navne for en veldefineret gruppe (familie, underfamilie, slægt el. lign.) ad gangen.

Lad os lige repetere nogle begrundelser for overhovedet at bruge tid på at "opfinde" danske navne: Danske navne virker i almindelighed mere "spiselige" for folk end latinske - det spiller en rolle

- i undervisningssammenhæng,
- i ekskursionsammenhæng,
- i arbejdet med naturforvaltning; det er eksempelvis svært at overbevise en amtspolitiker om at en biotop skal fredes, hvis de arter på biotopen, der skal begrunde fredningen, end ikke er fundet "værdige" til at få danske navne.

Vi er overbeviste om at brugen af latinske navne - deres store fortrin iøvrigt ufortalt - kan virke blokerende for mange og måske også medvirke til at så få unge går i gang med entomologien. Så lad os få sat navne på nogle flere arter!

Ved valget af dansk navn kan det **anbefales** at navnet har sammenhæng med dyrets udseende (dyrets levevis (habitattilknytning, ernæring etc.): navne baseret herpå bør forbeholdes de arter, der er specialiserede, mens "generalister" bør have navne, der bygger på andre forhold, f.eks. udseende

Endvidere er det en god ide at skæve til om der i nogle af vore nabolande allerede findes ikke-latinske navne, der med fordel kan oversættes til dansk, f.eks. er man i Tyskland og Sverige langt med etablering af ikke-latinske navne.

Navne der bør undgås er navne der bygger på

- biotoper der ikke er entydige (ager-, eng-, etc.),
- relative begreber som almindelig, stor, lille etc. med mindre tydeli-

Side 7

*

*

*

ge alternative arter kan stilles ved siden af hinanden,

- udbredelse (nordlig, sydlig etc.),
- fordansket latin

Se iøvrigt artiklen "Projekt Danske Dyrenavne" af Søren Breiting. Jørgen Jørgensen & Karsten Schnack: Entomologiske Meddelelser 58: 65-71. 1990.

Så kom rødlisten omsider

Af
Palle Jørum

Med nogen tids forsinkelse kom den nye udgave af rødlisten - "Rødliste '97" - i slutningen af oktober '98.

Publikationen er denne gang delt op i to: Den egentlige **rødliste**, omhandlende de formodet forsvundne (b), akut truede (E), sårbare (V) og sjældne arter (R). Og så en nyskabelse, nemlig "gullisten", der indeholder de særligt opmærksomhedskrævende arter (X) og de arter, for hvilke Danmark har et særligt ansvar (A).

Bøgerne kan købes hos Skov- og Naturstyrelsen, Haraldsgade 53. 2100 København Ø. Samlet pris for de to bøger: 125 kr.

Blæst om bille:

En EU-beslutning om beskyttelse af den sjældne skovbille eremitten har skabt en smule røre på Lolland, hvor tre småskove under henholdsvis Krenkerup Gods og Halsted Kloster netop er blevet udpeget som EU-habitat.

Det er ejeren af Halsted Kloster, Mogens greve Krag-Juel-Vind-Frijs, utilfreds med.

-Billen findes måske. Måske findes den ikke. Men man kan da ikke frede noget, fordi et insekt muligvis kan tænkes at eksistere, og billen er altså aldrig set på arealet, siger han.

Insektforskeren ved Zoologisk Museum i København, Ole Martin, der har medvirket ved udpegnin-gen, fortæller, at den skam findes -Jeg har fundet rester i et nyfældet gammelt egetræ, og jeg har truffet en lokal beboer, der erklærer at have set den, siger han,

-Den skal da være hjertelig velkommen i min skov. Jeg har ikke noget mod billen, erklærer Mogens Krag-Juel-Vind-Frijs. Men hvorfor frede den to gange. Skoven blev fredet allerede i 1996, og den er ikke blevet rørt i mange år. (RB) (Fyns Stiftstidende d.30.07.98)

Insekter står aldrig til søs:

Verdens mest succesrige dyregruppe er insekterne. Det anslås, at der

Side 8

*

*

*

*

er seks millioner forskellige insekter. De findes overalt - i ekstrem varme, frysende kulde, tørre ørkener og vade sumpe - undtagen et sted. Der er ingen insekter i verdenshavene. Dette mysterium har længe undret forskere, men en britisk insektforsker, Simon Maddrell fra Cambridge Universitet, mener nu at have fundet svaret: I havet har insekterne ingen gemmesteder.

I havet overlever insekternes (fjerne slægtninge, skaldyrene, ved at gemme sig for rovfiskene på havbunden og i huler i de lyse timer. Den mulighed har insekterne ikke, fremhæver han i bladet Journal of Experimental Biology. Med deres åndedrætsudstyr, som lader dem ånde med hele kroppens overflade, kan de ikke overleve længere tids neddykning, (Læst 19.10.98)

Læst og set

Artiklerne er afskrift fra aviser og blade. Emnerne er hvad der kan have interesse for læsere af Heterocerus.

Teksten er uforkortet, hvor andet ikke er nævnt. Der er fra redaktionen ikke taget stilling til indholdet. Har du kommentarer til artiklerne skriv til Heterocerus.

Ser eller læser du noget, du mener kan have fælles interesse - klip det ud og send det til redaktionen!!!!

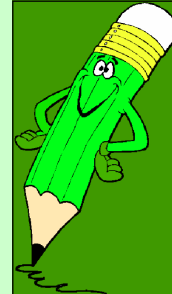
Fra Heterocerus-redaktionen

Som vi skrev i sidste nummer af dette bille-skrift er vi ved at løbe tør for stof. Dette er ikke ensbetydende med at vi ikke får spændende artikler ind.

Men vi kunne godt tænke os noget mere om hvad i har fået someren til at gå med, der må være mange oplevelser - selv om de nok er noget våde - som vi alle kan få del i.

Redaktionenens adresse:

Palle Jorum
Åløkken 11,
5250 Odense SV
Tlf.: 65 96 08 68

Jan Boe Runge
Sneglehatten 90,
5220 Odense SØ
Tlf.: 66 15 50 41

Ønsker du at sende en mail til en af ovennævnte personer kan du benytte Dansk Entomologisk Forenings hjemmeside:

<http://www.entoweb.dk>

klik på "downloads"

Side 9

*

*